

2. Privredna aktivnost

Preliminarna procena RZS-a ukazuje na međugodišnji rast BDP-a u Q2 od oko 0,7%. Premda ovaj rast na prvi pogled deluje skromno (u Q1 bio 2,1%), mora se uzeti u obzir i podatak da je Q2 2012, sa kojim se privredna aktivnost sada poredi, bio znatno uspešniji u odnosu na sve druge kvartale u toj godini. Desezonirani indeksi ukazuju da je BDP u Q2 na sličnom nivou kao u Q1, što smo protumačili kao nastavak trenda započetog u Q1, a ne kao eventualni početak stagnacije. Privredu u Q2, kao i u Q1, i dalje pokreće neto izvoz, dok je domaća tražnja u padu. U odnosu na Q1 međutim došlo je određenog usporavanja rasta neto izvoza, ali i smanjenja pada domaće tražnje. Posmatrano po proizvodnom principu jasno se uočavaju trendovi o kojima smo pisali i u prethodnim izdanjima *QM*-a – rast pokreću poljoprivreda i svega nekoliko uspešnih preduzeća (Fijat, NIS), dok je ubedljivo najveći deo privrede Srbije još uvek u recesiji. Za čitavu 2013. godinu još uvek zadržavamo nepromenjenu prognozu rasta BDP-a od 1,5 do 2%, koju smo prvi put izneli još krajem 2012. godine. Prognoza i dalje nije potpuno pouzdana, jer postoje određene nepoznanice o stvarnom tempu rasta privrede, ali i određeni egzogeni činioci koji mogu da utiču na promene BDP-a u drugoj polovini godine (rizici koji dolaze iz fiskalne politike, suša u avgustu). Blaža depresijacija dinara do koje je došlo u Q2 pozitivno utiče na cenovnu konkurentnost domaće privrede, ali evro-JTR ukazuju da je cenovna konkurentnost u Q2 znatno manja u odnosu na isti period prošle godine.

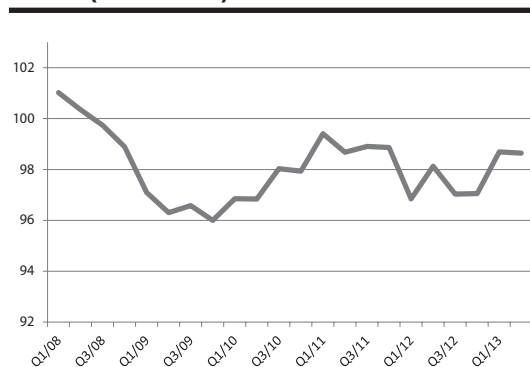
Bruto domaći proizvod

Međugodišnji rast BDP-a u Q2 od oko 0,7%

Prema preliminarnoj, fleš, proceni RZS-a, realni međugodišnji rast BDP-a u Q2 iznosio je oko 0,7%. Ovaj međugodišnji rast je znatno manji od 2,1% koji je ostvaren u Q1, ali je osnovni razlog za osetno smanjenje međugodišnjeg rasta poređenje sa različitim osnovama iz prethodne godine, a ne promena trenda u kretanju privredne aktivnosti. Naime, u Q2 2012. godine BDP je bio veći od svih drugih kvartala u 2012. godini, pa zbog toga i poređenje sa ovim kvartalom daje nižu međugodišnju stopu rasta. Ilustrativno se to može objasniti i ukoliko bismo ostvarenu vrednost privredne aktivnosti uporedili sa onom iz 2011. godine. Tako u Q1 2013. godine i pored međugodišnjeg rasta od 2,1%, još uvek nije bio prestignut realni nivo BDP-a iz Q1 2011, jer je pad u 2012. bio 2,6%. Međutim, u Q2 je i pored niže stope rasta BDP-a od 0,7% premašen realni nivo BDP-a iz Q2 2011. godine, jer je pad u 2012. godini bio svega 0,1%.

Desezonirani podaci ukazuju na moguću stagnaciju...

Grafikon T2-1. Srbija: desezonirani rast BDP-a (2008=100)



Izvor: procena *QM*-a na osnovu podataka RZS

... ali mi još uvek oprezno tumačimo podatke

U Grafikonu T2-1 prikazani su desezonirani indeksi rasta BDP-a na kojima se bolje vide promene privredne aktivnosti po kvartalima. Desezonirani indeksi rasta BDP-a ukazuju da je u Q2 zadržan gotovo nepromenjen nivo privredne aktivnosti u odnosu na Q1 (Grafikon T2-1). To može da ukaže na eventualnu stagnaciju proizvodnje u Q2, ali bismo sa ovim zaključkom morali da budemo vrlo oprezni. Naime 2012. i 2013. su poprilično neregularne godine, prvenstveno zbog velikog pada, pa oporavka poljoprivrede, a ti lomovi utiču na pouzdanost postupaka desezoniranja. Ukoliko bismo umesto *tramosits* (eng. *tramo/seats*) metodologije koja se u Srbiji koristi za desezoniranje BDP-a koristili drugu, *X-12* metodologiju desezoniranja,¹ rezultat bi bio potpuno drugačiji i desezonirani BDP

¹ Kod nas i u većini drugih evropskih zemalja se koristi *tramosits* metodologija desezoniranja, ali ni upotreba *X-12* metodologije za desezoniranje BDP-a nije neuobičajena i koristi se u statističkim zavodima pojedinih evropskih zemalja. Evropska komisija prihvata obe metodologije kao relevantne.

2. Privredna aktivnost

u Q2 bi bio znatno veći nego u Q1. Zbog toga, ali i već pomenutog podatka da je realni BDP u Q2 nadmašio svoju vrednost iz 2011. godine (što u Q1 nije bio slučaj), naš je zaključak da u Q2 verovatno nije došlo do suštinskih promena u kretanju privredne aktivnosti. Na kraju napominjemo i da je procena međugodišnjeg rasta BDP-a od 0,7% u Q2 još uvek samo preliminarna i da će RZS nešto pouzdaniju procenu dati krajem septembra.

**Raste neto izvoz,
pada domaća
tražnja**

Strukturu rasta BDP-a možemo da analiziramo na osnovu podataka o *upotrebi* BDP-a. U Tabeli T2-2 prikazani su zvanični podaci o kretanju osnovnih komponenti BDP-a zaključno sa poslednjim dostupnim podacima za Q1 2013. godine. Na osnovu podataka za Q1, usvojenih politika i očekivanih trendova, možemo orijentaciono da procenimo obrazac rasta BDP-a u Q2, a koji će se najverovatnije nastaviti do kraja godine. To je: 1) realni pad investicija, privatne i državne potrošnje i 2) visok rast neto izvoza. Dakle, rast privrede u 2013. godini je dakle posledica zbira dva potpuno divergentna trenda – znatnog rasta izvoza i pada domaće tražnje. Izvoz raste prvenstveno zbog poslovanja pojedinačnih kompanija poput Fijat automobila Srbija (FAS) i u manjoj meri nekih drugih (poput NIS-a), dok domaća tražnja pada zbog realnog smanjenja mase zarada (realno smanjenje zarada i pad broja zaposlenih) i penzija, ali i vrlo negativnih trendova u investicijama.

Tabela T2-2. Srbija: bruto domaći proizvod po rashodnom principu, 2008-2013

	Međugodišnji indeksi								
	2009	2010	2011	2012	2012				2013
					Q1	Q2	Q3	Q4	
BDP	96,5	101,0	101,6	98,3	97,4	99,9	97,9	97,9	102,1
Privatna potrošnja	97,2	99,1	98,9	98,1	97,1	97,3	99,8	98,1	98,9
Državna potrošnja	98,1	100,4	101,0	101,8	103,8	105,9	100,5	97,4	96,8
Investicije	77,9	94,5	108,4	96,6	102,8	104,3	97,7	85,5	96,1
Izvoz	92,0	115,3	103,4	104,5	94,9	111,5	105,5	105,8	113,5
Uvoz	80,9	103,1	107,0	104,2	102,2	109,4	103,7	101,9	101,2

Izvor: RZS

**U Q2 usporava
rast neto izvoza...**

Pošto nemamo zvanične podatke o kretanju rashodnih komponenti BDP-a u Q2, ocenjujemo ih preko posrednih indikatora. Na osnovu podataka o spoljnoj trgovini koji su dostupni i za Q2 zaključujemo da neto izvoz u Q2 nastavlja kvartalni rast u odnosu na Q1, ali da je rast već znatno sporiji nego što je bio u prethodnim kvartalima. Ovo je i očekivano,² jer je kompanija koja je navise uticala na rast neto izvoza – FAS – do kraja Q1 praktično dostigla vrednost izvoza automobila koja će biti uobičajena u narednim mesecima, te više ne može da generiše toliko brz rast izvoza kao u prethodnih nekoliko kvartala. U narednom periodu bismo možda ipak mogli očekivati još jedno ubrzanje neto izvoza zbog očekivanog povećanog izvoza ovogodišnjih poljoprivrednih proizvoda.

**...ali se usporava i realni
pad domaće tražnje**

Kretanje domaće tražnje u Q2 možemo približno da izračunamo na osnovu zvanično objavljene preliminarne procene BDP-a i podataka o neto. Na ovaj način dolazimo do ocene da je domaća tražnja usporila pad u Q2. Do istog zaključka dolazimo i kada procenimo domaću tražnju, na osnovu kretanja njenih komponenti – privatne potrošnje, državne potrošnje i investicija. U Q2 je značajno usporen pad privatne potrošnje zbog povećanja penzija i zarada u javnom sektoru od 2% u maju (aprilske plate i penzije se tada isplaćuju). Nominalno povećanje plata i penzije u periodu kada je inflacije bila niska imalo je za posledicu usporavanje realnog pada privatne potrošnje. Druge dve komponente domaće tražnje (državna potrošnja i investicije) su tokom drugog kvartala ubrzale pad, ali je pad domaće tražnje usporen zbog usporavanje pada najkrupnije pozicije – privatne potrošnje. Do kraja godine ne očekujemo da će biti značajnijih promena u trendu realne domaće tražnje, pa će pad koji ona ostvaruje biti sličan onom iz Q2. Dodatnu potvrdu za ovu ocenu (o umerenom realnom padu domaće tražnje do kraja godine) nam pruža kretanje inflacije, koja će u narednom periodu najverovatnije nastaviti da usporava – čime će se sprečiti produbljanje realnog pada domaće tražnje čak i u uslovima kada su njeni izvori finansiranja u velikoj meri zamrznuti na nominalnom nivou.

² Za više detalja v. odeljak 2: „Privredna aktivnost“ QM32

Poljoprivreda je sektor sa najvećim rastom u 2013. godini

Struktura rasta koja se zasniva na rastu neto izvoza i smanjenju domaće tražnje je u načelu povoljna za Srbiju. Privatna potrošnja je još uvek je nesrazmerno visoka u odnosu na proizvodnju, pa njeno postepeno smanjivanje dovodi i do smanjenja makroekonomskih neravnoteža. Smanjenje državne potrošnje je bez sumnje dobro i neophodno je za održivost javnih finansija. Ono što nas zapravo najviše zabrinjava u ovoj strukturi rasta BDP-a je oštro smanjivanje investicija koje smanjuje mogućnosti za budući rast privrede.

Analizu kretanja BDP-a u Q2 i u 2013. godini možemo dopuniti i podacima po *proizvodnom* principu koji su prikazani u Tabeli T2-3. U Tabeli je prikazan rast pojedinačnih sektora privrede zaključno s poslednjim zvaničnim podacima koji se odnose na Q1. Slično kao i kod analize kretanja komponenti BDP-a po *upotrebi* i u ovom slučaju smatramo da je Q1 dovoljno reprezentativan kvartal da na njemu pokažemo osnovne trendove pojedinačnih sektora privrede u Q2, ali i u celoj 2013. godini. U Tabeli T2-3 uočava se da najveći rast u 2013. ima sektor poljoprivrede i taj rast je posledica poređenja sa izuzetno lošom poljoprivrednom sezonom iz 2012. godine. Drugi sektor koji daje najveći doprinos rastu privrede je informisanje i komunikacije, koji se nalazi na višegodišnjem trendu stabilnog rasta. Prerađivačka industrija je u Q1 prešla iz negativne u pozitivnu zonu rasta (Tabela T2-3) gde očekujemo da će i ostati tokom čitave 2013. godine. Na negativnoj strani izdvaja se visok pad građevinske aktivnosti i pad trgovine.

Tabela T2-3. Srbija: bruto domaći proizvod po delatnostima, 2008–2013¹⁾

	Međugodišnji indeksi									
	2009	2010	2011	2012	2012				2013	Učešće
					Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	2012
Ukupno	96,5	101,0	101,6	98,3	97,4	99,9	97,9	97,9	102,1	100,0
Porezi minus subvencije	98,3	100,9	101,6	97,2	95,4	99,5	96,9	96,8	102,7	17,4
Bruto dodata vrednost u baznim cenama	96,1	101,0	101,6	98,5	95,4	99,5	96,9	96,8	102,7	82,6
Bruto dodata vrednost bez poljoprivrede	95,8	101,6	101,5	101,0	100,0	102,6	100,7	100,7	101,2	91,1 ²⁾
Poljoprivreda	100,8	99,6	100,9	82,9	81,5	83,2	83,4	83,0	116,7	8,9 ²⁾
Prerađivačka industrija	84,2	100,9	100,6	101,1	96,3	103,3	99,2	104,9	102,4	14,4 ²⁾
Građevinarstvo	80,3	92,9	107,7	92,5	111,2	103,5	91,3	75,3	75,3	3,9 ²⁾
Trgovina na veliko i malo	92,5	101,7	94,5	99,6	97,9	102,7	100,5	97,6	96,0	13,0 ²⁾
Saobraćaj i skladištenje	90,0	108,2	103,1	100,6	95,1	104,0	100,8	102,6	105,4	5,5 ²⁾
Informisanje i komunikacije	110,0	105,4	108,4	110,3	112,0	113,0	105,2	111,4	108,1	9,6 ²⁾
Finansijske delatnosti i osiguranje	105,5	107,2	101,0	104,4	100,0	105,1	106,8	105,9	105,2	4,1 ²⁾
Ostalo	101,6	100,8	102,0	100,0	99,2	99,6	100,8	100,4	101,9	41,1 ²⁾

Izvor: RZS

1) U cenama iz prethodne godine.

2) Učešće u BDV.

Na osnovu dostupnih mesečnih podataka za Q2 procenjujemo da će doći tek do neznatnih promena u strukturi rasta proizvodnje po sektorima u odnosu na Q1. Očekujemo nešto manji pad trgovine na veliko i malo u Q2 u odnosu na Q1 na šta upućuju mesečni podaci o kretanju prometa u maloprodaji, ali i naša analiza kretanja privatne potrošnje. Građevinarstvo će verovatno imati nešto dublji pad u Q2 nego u Q1 na šta ukazuje indeks vrednosti građevinske aktivnosti, dok će sektor finansijskih delatnosti i osiguranja verovatno imati nešto manji rast na šta ukazuje kretanje depozita i kredita. Ostali sektori će najverovatnije imati slične stope rasta kao u Q1.

U 2013. očekujemo rast od 1,5 do 2%

Već i sama činjenica da je ovo četvrto izdanje *QM*-a zaredom u kom praktično zadržavamo nepromenjenju prognozu rasta BDP-a u 2013. godini ukazuje da u prethodnim kvartalima zapravo nije bilo mnogo iznenađenja. To međutim ne znači da ih ne može biti do kraja godine. Rizik za ostvarenje prognoziranog rasta može predstavljati fiskalna politika koja se već duže vreme vodi u opasnoj zoni iz koje može da ugrozi makroekonomsku stabilnost. Moguće je takođe da ni poljoprivredna sezona neće biti toliko uspešna kao što je bilo očekivano, jer će suša iz prve polovine avgusta uticati na manji od očekivanog rod kukuruza i drugih jesenjih kultura. Sa druge strane, lako se može ispostaviti da je stvarni tempo rasta privrede u Q2 nešto viši od onog na koji ukazuje desezoniranje po tramosits metodu, već da je bliži onome na šta ukazuje desezoniranje po X-12 metodologiji što bi onda moglo da ukaže čak i na nešto veći rast od 2% u 2013. godini. Na

2. Privredna aktivnost

kraju, ne bi trebalo zaboraviti da je RZS sklon čestim i znatnim revizijama objavljenih podataka o privrednoj aktivnosti, čak i nekoliko kvartala unazad, a mi smo na njima bazirali sve naše analize – što onda može znatno uticati i na prognozu rasta u 2013. godini. Za sada međutim kao najverovatniji ishod smatramo da će realni rast BDP-a u 2013. godini ipak da iznosi između 1,5 i 2%.

Ne postoje nagoveštaji ubrzanja rasta u 2014. godini i u srednjem roku

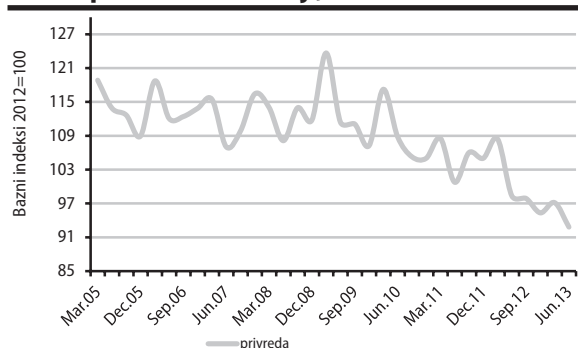
I u ovom izdanju *QM*-a skrećemo pažnju na to da je najveći deo privrede Srbije još uvek u recesiji, jer je snažan rast proizvodnje koncentrisan u poljoprivredi i svega nekoliko velikih preduzeća. Pitanje koje je veoma bitno je: kako će se kretati BDP Srbije kada se iscrpe njegovi sadašnji izvori rasta? Svi makroekonomski indikatori koji opisuju pokretače budućeg rasta privrede su vrlo loši. Privatne investicije, kao i krediti nedržavnom sektoru su u Q2 u velikom padu. Uz to, strane direktne investicije (SDI) su već skoro dve godine na, za Srbiju, izuzetno niskom nivou, a državne investiciju u prvih sedam meseci 2013. godini gotovo su prepolovljene u realnom iznosu u odnosu na isti period prethodne godine.³ Na sve to bi trebalo pomenuti i da je ekonomski oporavak evrozone, sa kojom je privreda Srbije tesno povezana, još uvek vrlo rovit i neizvestan.

Reforme su ključne, ali su neophodni i kratkoročni fokusirani stimulansi

Za održiv privredni rast u srednjem i dugom roku, fiskalna konsolidacija jeste neophodan, ali ne i dovoljan uslov. Uporedo sa fiskalnom konsolidacijom neophodne su široke reforme, ali i kratkoročni podsticaji koji bi ublažili negativne tendencije u većem delu privrede. Pre svega moralo bi da se prekine sa gotovo uobičajenom praksom da se prilikom smanjivanja deficita srazmerno najveće uštede ostvaruju na kapitalnim izdacima, dok se tekuća budžetska potrošnja po pravilu manje prilagođava. Takođe, jedan od prioriteta vođenja ekonomske politike bi morao biti unapređenje poslovnog ambijenta – kao uslov za povećanje domaćih i stranih investicija. Unapređenje privrednog ambijenta postaje urgentnije, nakon što je započeto smanjivanje ekonomski neefikasnih i fiskalno neodrživih subvencija za investicije i zapošljavanje. Smanjivanje, a potom i ukidanje takvih subvencija je neophodno, ali ko izostanu odlučne reforme privrednog sistema, to će još više smanjiti investicije i zaposlenost. Snažan pad kreditne aktivnosti preduzeća ukazuje da bi verovatno bilo korisno da država nastavi sa programom subvencionisanih kredita, jer se sa malo uloženi sredstava ostvaruje znatan uticaj na privredu. Na kraju, u uslovima gotovo potpuno zaustavljene inflacije, verovatno bi i monetarna politika trebalo da preuzme deo odgovornosti i postupnom relaksacijom doprinese oživljavanju kreditne aktivnosti privrede Srbije. Sa tim je donekle povezano i pitanje odgovarajućeg kursa dinara, o čemu će biti više reči prilikom analize cenovne konkurentnosti domaće privrede.

Jedinični troškovi rada u dinarima se smanjuju

Grafikon T2-4. Srbija: realni jedinični troškovi rada u privredi i industriji, 2005–2013



Izvor: QM na osnovu podataka RZS i NBS

Jedinični troškovi rada⁴ (JTR), mereni u dinarima, u Q2 nastavljaju da se smanjuju. Trend se može lako uočiti u Grafikonu 4. Kada JTR uporedimo sa istim kvartalom prethodne godine – uočavamo da su oni u padu od preko 5%. JTR ukazuju koliko troškovi radne snage učestvuju u jedinici proizvodnje i oni pokazuju da li produktivnost raste brže ili sporije od rasta realnih zarada. U slučaju Srbije moramo međutim da konstatujemo da je brži srednjoročni rast produktivnosti od rasta zarada (i njime time implicirani pad JTR) najvećim delom posledica smanjenja zaposlenosti, što nikako ne možemo smatrati pozitivnim trendom.

Apresijacija dinara smanjuje cenovnu konkurentnost privrede

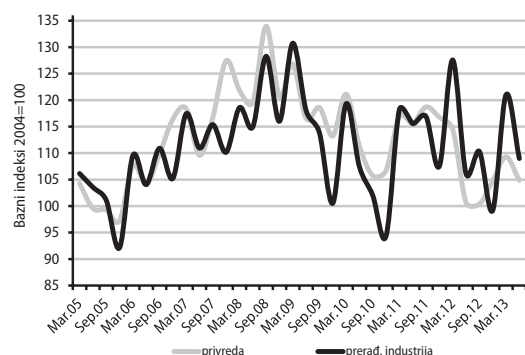
Jedinični troškovi rada mereni u evrima (evro-JTR), ukazuju na međunarodnu cenovnu konkurentnost domaće privrede jer definišu najveću domaću troškovnu komponentu (troškove rada) u odnosu na dodatu vrednost. Evro-JTR izračunavamo za prerađivačku industriju, (koja proizvodi

³ Za više detalja o kreditima, stranim direktnim i državnim investicijama v. odeljke 7: „Monetarni tokovi i politika“, 4: „Platni bilans i spoljna trgovina“ i 6: „Fiskalni tokovi i politika“ ovog izdanja *QM*-a

⁴ Jedinične troškove rada u dinarima računamo za privredu (bez sektora Poljoprivreda i sektora Država).

daleko najveći deo razmenjivih proizvoda) i za ukupnu privredu,⁵ što je prikazano u Grafikonu T2-5.

Grafikon T2-5. Srbija: realni evro-jedinični troškovi rada u privredi i prerađivačkoj industriji, 2005–2013



Izvor: QM na osnovu podataka RZS i NBS

Napomena: rast evro-JTR na Grafikonu predstavlja smanjenje cenovne konkurentnosti

cenovne konkurentnosti domaće privrede. Razlog za to je snažna realna apresijacija dinara koja je u čitavom periodu od 2005. (uz određene oscilacije) poništavala efekte smanjivanja dinarskih JTR.⁶ Iako jak dinar utiče na usporavanje inflacije i privremene rast potrošnje građana, smatramo da bi trebalo voditi računa i o uticaju koji on ima na konkurentnost privrede, platnobilansnu neravnotežu, zaposlenost i održivi rast privrede – koji može biti zasnovan samo na rastu neto izvoza.

Industrijska proizvodnja

Industrijska proizvodnja porasla oko 3% u Q2

Industrijska proizvodnja je u Q2 ostvarila međugodišnji rast od 3% (Tabela T2-6). U okviru industrijske proizvodnje sva tri sektora (rudarstvo, prerađivačka industrija i snabdevanje električnom energijom) su imala pozitivne i približno ujednačene stope rasta koje su se kretale od 2,2% do 3,7%. Za razliku od Q1 kada je ostvareni međugodišnji rast od preko 5% bio najvećim delom posledica poređenja sa niskom osnovom iz 2012. godine (tad je zbog vanrednih meteoroloških okolnosti došlo do privremenog dubokog pada) – rast industrijske proizvodnje od 3% ocenjujemo mnogo povoljnije, jer je pre svega održiv.

Tabela T2-6. Srbija: indeksi industrijske proizvodnje, 2007–2013

	Međugodišnji indeksi									Učešće	
	2009	2010	2011	2012	2012				2013		
					Q1	Q2	Q3	Q4	Q1		Q2
Ukupno	87,4	102,5	102,2	97,1	94,5	97,2	96,4	99,4	105,2	103,0	100,0
Rudarstvo	96,2	105,8	110,4	97,8	100,2	94,2	100,1	96,3	107,8	102,2	9,8
Prerađivačka industrija	83,9	103,9	99,6	98,2	93,3	100,2	96,2	101,5	105,4	103,2	74,3
Snabdevanje el. energijom, gasom i klimatizacija	100,8	95,6	109,7	92,9	96,6	85,4	95,8	93,0	103,7	103,7	15,9

Izvor: RZS

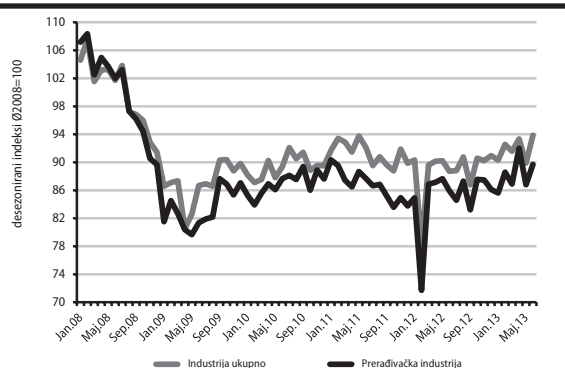
Desezonirani indeksi u Q2 ukazuju na rast u odnosu na Q1

U Grafikonu T2-7 prikazani su desezonirani indeksi proizvodnje ukupne industrije i prerađivačke industrije. Desezonirani podaci ukazuju da je, posebno prerađivačka industrija, u Q2 u solidnom porastu u odnosu na Q1. Desezonirana ukupna industrijska proizvodnja je veća u Q2 u odnosu na Q1 za oko 1%, a prerađivačka industrija, koja najbolje opisuje suštinske trendove domaće industrije, čak za 2,8%. Skrećemo pažnju i na to da su velike oscilacije industrijske proi-

⁵ Bez sektora Država i sektora Poljoprivreda.

⁶ Za više detalja v. odeljak 5 „Cene i devizni kurs“ ovog izdanja QM-a.

Grafikon T2-7. Srbija: desezonirani indeksi industrijske proizvodnje, 2008–2013



Izvor: RZS

Svega tri oblasti pokreću rast

QM-a⁷ između ostalog i zbog toga što je u ovom kvartalu pokrenuta proizvodnja u Železari Smederevo. Desezonirani indeks proizvodnje osnovnih metala u Q2 jeste zabeležio rast koji je nešto podigao rast ukupne industrije u Q2, ali to ipak nije bilo presudno. Proizvodnja osnovnih metala je sada već na znatno nižem nivou nego što je bila pre nekoliko godina i promene koje se sada u ovoj oblasti dešavaju zapravo i nisu bile toliko velike da bi mogle značajno da utiču na opšte trendove. Za rast industrijske proizvodnje u Q2, ali i njen oporavak u čitavoj 2013. godini daleko su zaslužnije tri druge oblasti: 1) proizvodnja motornih vozila (FAS), 2) proizvodnja derivata nafte (NIS) i 3) farmaceutska industrija. Sve tri oblasti imaju neuobičajeno visoke stope rasta u 2013. u odnosu na 2012. godinu. Tako je farmaceutska industrija u prvoj polovini 2013. godine bila za 35% veća nego u istom periodu 2012. godine, proizvodnja derivata nafte za 42% veća, a proizvodnja motornih vozila je čak tri puta veća nego u prvoj polovini 2012. godine. Ono što zabrinjava je što bi bez ove tri oblasti industrijska proizvodnja u 2013. bila u osetnom padu. Posebno su loše rezultate imali prehrambena industrija i oblasti industrijske proizvodnje koje su neposredno povezane za investicije (proizvodnja nemetalnih minerala na primer).

Do kraja godine očekujemo da će industrijska proizvodnja nastaviti da raste

Verovatno će do kraja godine doći do određenih promena u strukturi rasta industrijske proizvodnje, ali očekujemo da se taj rast ipak nastavi. Verovatno će uskoro da se uspori rast proizvodnje u proizvodnji motornih vozila i proizvodnji naftnih derivata, budući da se kompanije koje stoje iza tog rasta polako približavaju punoj uposlenosti svojih kapaciteta. Kako doprinosi ovih oblasti ukupnom rastu budu slabile, tako očekujemo da će verovatno već u Q3, a gotovo izvesno u Q4 da dođe do solidnog oporavka prehrambene industrije budući da je poljoprivredna proizvodnja u 2013. mnogo bolja nego u prethodnoj godini.

Već bi trebalo razmišljati i o 2014. godini

Smatramo da postoje ozbiljni razlozi za zabrinutost u pogledu ne samo sadašnjeg već i budućeg kretanja industrijske proizvodnje u Srbiji. Osnovni je taj što, i pored ukupnog rasta, najveći deo industrije već duži vremenski period pada – bez uočljivih naznaka poboljšanja. To onda otvara pitanje šta će se desiti kada se, ipak ograničeni, izvori rasta ukupne industrijske proizvodnje iscrpe, što više nije pitanje daleke budućnosti. Zabrinjavajući su ne samo trendovi najvećeg dela proizvodnje već i veoma nizak nivo investicija – što se vidi iz kretanja uvoza kapitalnih proizvoda i građevinske aktivnosti – a upravo investicije bi trebale da obezbede budući rast industrijske proizvodnje. Početkom 2014. godine će verovatno oporavak prehrambene industrije još uvek održavati ukupne stope rasta pozitivnim, ali ukoliko se tom oporavku ne pridruži još neka oblast, već u drugoj polovini 2014. otkriće se stvarni negativni trendovi najvećeg broja domaćih preduzeća. Do tada još uvek ima dovoljno vremena da se negativni trendovi preokrenu, kombinacijom fokusiranih podsticaja i ubrzanjem reformi, ali bi o tome trebalo već sada ozbiljno razmišljati.

Dinamika proizvodnje industrijskih proizvoda značajno se razlikuje po njihovoj nameni

Posmatrano po nameni (Tabela T2-8), uočavamo da je u Q2 proizvodnja većine namenskih grupa proizvoda imala međugodišnji rast, dok je jedino proizvodnja intermedijarnih proizvoda bila u padu. Namenske grupe proizvoda su takođe pod velikim uticajem proizvodnje pojedinačnih preduzeća, pa je tako proizvodnja investicionih proizvoda (u koju spada i proizvodnja motornih

7 Za više detalja v. odeljak: „Privredna aktivnost“ QM32.

vozila) ostvarila međugodišnji rast od čak 30%. Još jednom napominjemo da je i pored visokog rasta proizvodnje investicionih dobara nivo investicija u Srbiji u Q2 bio veoma nizak. Sledeća po visini međugodišnjeg rasta (10%) je proizvodnja energije, koja je bila pod uticajem proizvodnje u kompaniji NIS.

Tabela T2-8. Srbija: proizvodnja industrijskih proizvoda po nameni, 2005–2013

	Međugodišnji indeksi									
	2009	2010	2011	2012	2012				2013	
					Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2
Ukupno	87,4	102,5	102,1	97,1	94,5	97,2	96,4	99,4	105,2	103,0
Energija	98,8	97,7	106,2	93,6	95,8	88,3	91,4	98,7	108,6	109,7
Investiciona dobra	79,3	93,6	103,2	103,8	92,0	105,4	113,7	104,2	132,3	130,2
Intermedijalna dobra	78,4	109,2	102,2	91,2	89,4	96,3	89,1	90,0	94,7	93,1
Potrošna dobra	86,8	102,1	95,4	103,2	97,8	104,5	104,6	106,1	107,0	101,5

Izvor: RZS

Građevinarstvo

Građevinarstvo je u dubokom padu u Q2

Poslednji podaci RZS-a iz statistike građevinarstva pokazuju dubok međugodišnji pad ovog dela privrede od čak 45,7%. Za razliku od Q1 koji zbog sezonski niske građevinske aktivnosti nije preterano pogodan za davanje kvalitativnih ocena – dubok pad građevinske aktivnosti u Q2 nam daje nesumnjivu potvrdu da je građevinarstvo u velikoj krizi. Posmatrajući zvanične izveštaje za više kvartala unazad uočavamo da se ta kriza građevinske aktivnosti produbljuje iz kvartala u kvartal. Tako je od Q2 2012. kada je indeks vrednosti izvedenih građevinskih radova bio pozitivan i ukazivao na međugodišnji rast građevinske aktivnosti od 6%, već u Q3 došlo do međugodišnjeg pada od 10%, koji se postepeno produbljavao i u Q2 2013 je dostigao gotovo neverovatnih 45%.

Tabela T2-9. Srbija: proizvodnja cementa, 2001–2013

	Međugodišnji indeksi				
	I kvartal	II kvartal	III kvartal	IV kvartal	ukupno
2001	89,5	103,5	126,9	148,1	114,2
2002	83,6	107,9	115,6	81,6	99,1
2003	51,1	94,4	92,7	94,4	86,6
2004	118,8	107,4	98,5	120,1	108,0
2005	66,1	105,0	105,8	107,4	101,6
2006	136,0	102,7	112,2	120,2	112,7
2007	193,8	108,9	93,1	85,0	104,4
2008	100,1	103,7	108,1	110,1	105,9
2009	34,1	81,4	86,0	75,3	74,4
2010	160,7	96,9	96,0	97,4	101,1
2011	97,7	101,3	96,2	97,7	98,3
2012	107,9	88,3	58,2	84,9	79,6
2013	83,5	78,7			

Izvor: RZS

Indeks proizvodnje cementa koji koristimo kao dodatni indikator kretanja građevinske aktivnosti⁸ (Tabela T2-9). Naime, u građevinskoj delatnosti posluje veliki broj malih i srednjih preduzeća čije je statističko praćenje veoma nepouzđano i često su van vidokruga zvanične statistike. Stoga kao dodatni indikator za praćenje ovog sektora privrede koristimo proizvodnju cementa koju je lako pratiti, a cement se koristi se prilikom gotovo svih građevinskih radova. Smatramo da su podaci dobijeni na ovaj način, i pored nedovoljne preciznosti, dobra dodatna indikacija stvarnog stanja i mogućih trendova u građevinarstvu.

⁸ Ispravan indikator bila bi potrošnja cementa, ali nije dostupan na kvartalnom nivou. Istraživanja su pokazala da proizvodnja cementa prilično dobro aproksimira potrošnju.

2. Privredna aktivnost

***Mala proizvodnja
cementa potvrđuje
dubok pad
građevinarstva***

Proizvodnja cementa je u Q2 bila za 21% manja nego u istom periodu prethodne godine. Ovaj pad jeste dubok, ali je ipak manji nego što je pad indeksa vrednosti građevinske aktivnosti. Iz ovog podatka dobijamo potvrdu da građevinska aktivnost jeste u dubokom padu, ali izgleda da je taj pad dublji kada su u pitanju veliki građevinski radovi i preduzeća (koje zvanična statistika bolje obuhvata). Posredno zaključujemo da se građevinska aktivnost malih i srednjih preduzeća izgleda pokazuje nešto otpornijom na krizu u kojoj se nesumnjivo nalazi ovaj sektor privrede.

***Promišljene
mere ekonomske
politike bi mogle
da pomognu
građevinarstvu***

Postoji više načina kako bi država mogla da pomogne građevinsku aktivnost. Pre svega napokon bi trebalo da se reše problemi i administrativne barijere koji dovode do sporog izdavanja građevinskih dozvola. To ne samo što bi imalo širok i neselektivan pozitivan uticaj na građevinarstvo, već bi bilo i najjeftinije za državu. Javne investicije bi takođe morale da se povećaju. U Q2 je njihov nivo bio rekordno nizak (svega 1,8% BDP-a), a za zemlju razvijenosti Srbije, optimalno bi bilo da nivo javnih investicija bude oko 5%. Uz sve to, trebalo bi analizirati koliki i kakvi su bili troškovi, a kolike koristi velikih državnih projekata stanogradnje (poput izgradnje naselja Vojvode Stepe u Beogradu). Ukoliko je moguće otkloniti ključne slabosti ovih i sličnih projekata, možda bi trebalo razmotriti mogućnost njihovog ponovnog pokretanja.